

של טעמי הגירושין והנסיבות שבהן יותרו. בעיקרו, דיון זה יחרוג מההשלכות של זכויות האדם. ההוראות שעל פיהן יידרשו בני הזוג ובתי המשפט לנסות לשקם את הקשר ולבחון אפשרויות אחרות פרט לגירושין יכולות לשדר מסר בנוגע לחשיבותו של מוסד הנישואין. עם זאת, אל לה לשיטה המשפטית להתעלם מכך שהכבדה על האפשרות של גירושין עלולה להמריץ את מבקש הגירושין לחיות ללא נישואין עם בן-זוג אחר.¹¹⁰

במצב הנהוג היום, הדין הדתי בישראל מטיל מגבלות על הזכות להתגרש, ואלו פוגעות במידה רבה בחירותם (ובעיקר: בחירותן) של המבקשים להתגרש.¹¹¹ הוא גם מעודד מצב לא רצוי של תמריץ לבני זוג השוקלים גירושין למהר ולהגיש תביעה לגירושין בבית דין אזרחי או רבני מאחר שהעתירה תידון במקום שבו הוגשה לראשונה (במקרים רבים, הגבר יעדיף את בית דין הרבני והאישה את בית הדין האזרחי).

במקום שבו ההיזקקות לנישואין ולגירושין דתיים היא עניין רצוני של שומרי המצוות עצמם, בעיית ההכבדה על גירושין היא בעיקר פנים-דתית, והאתגר מוטל לפתחם של פוסקי ההלכה ושל הפרטים הבוחרים בהסדר הדתי. אפילו בתנאים כאלה, על הדין האזרחי להתערב לעתים כדי להקל על מצוקות קיצוניות, כפי שאכן קורה במדינות מערביות רבות, אך ברור כי במשטר שיש בו מונופול דתי על נישואין וגירושין בעיה זו נוגעת לכלל האוכלוסייה.

חופש דת והחופש מדת

הדרישה לביטול המונופול הדתי על נישואין וגירושין איננה נוגעת רק למימוש הזכות לנישואין לאור הקשיים וההגבלות המוטלים על הנישאים בנישואין דתיים. מעורב בה היבט משמעותי נוסף: גם אם לא מוטלות מגבלות על בני הזוג המבקשים להינשא, האם רשאית המדינה לכפות עליהם נישואין בעלי אופי דתי, המנוגד, פעמים רבות, לאמונתם של בני הזוג? ובמילים אחרות: האם אין הזכות לחופש הדת והזכות לחופש מדת מחייבות הסדרה אזרחית של הנישואין והגירושין?

החוק בישראל מחייב את המעוניינים להינשא לעשות זאת בהתאם לדין הדתי של העדה הדתית שאליה הם משתייכים. הוא איננו מאפשר בחירה בין טקסים שונים, ואף לא בין טקסים אלטרנטיביים בתוך אותה הדת. כך, בני הדת היהודית המבקשים להינשא מחויבים לעשות זאת בטקס נישואין אורתודוקסי, וטקס נישואין קונסרבטיבי או רפורמי לא יוכר כטקס תקף. בכך הדין הנוהג בישראל מנוגד לעקרון חופש הדת, שחשיבותו הוכרה בהכרזה האוניברסלית של זכויות האדם,¹¹² ועוגנה בכל מערכות המשפט המערביות.¹¹³ מעקרון חופש הדת מתבקשת